

SVRŠENICI MEKTEB-I NUVVABA BILI SU UTEMELJITELJI I NOSIOCI ORIJENTALNIH STUDIJA NA SARAJEVSKOM UNIVERZITETU

Omer NAKIČEVIĆ

UDK 378.6:28]:371.214
371.214:811.411.21

SAŽETAK: U prilog argumentaciji za matičnost arapskog jezika na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu autor podsjeća na temeljne odrednice programa obrazovne institucije tzv. Mekteb-i nuvvab-a (Šerijatske sudačke škole, Scherijatische Richter Schule) koja prerasta u VIŠT (Viša islamska šerijatsko-teološka škola) i na čijim temeljima već više od trideset godina kao rezultat planskih aktivnosti Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini radi Fakultet islamskih nauka u Sarajevu koji je i stalna članica UNSA. Da je izučavanje arapskog jezika baza izučavanja svih drugih islamskih znanosti potvrđuje i član 2. Organizacionog instituta za Šerijatsku sudačku školu u Sarajevu u kome stoji: "Pitomci koji će se primati u ovu obrazovnu instituciju, bit će oni koji su s uspjehom položili ispit iz arapskog jezika gramatike i sintakse". Svršenici ove visoke škole čiji je Fakultet islamskih nauka sljednik bili su među utemeljiteljima Odsjeka za orijentalistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Orijentalnog instituta.

Ključne riječi: arapski jezik, Viša islamska šerijatska škola, matičnost arapskog jezika, Fakultet islamskih nauka

Smjena dviju imperija, Osmanske i Austro-Ugarske s kraja devetnaestog stoljeća reflektirala se ozbiljnim gibanjima u odgojno-obrazovnom sistemu balkanskih prostora. Mudrim i promišljenim potezima zaustavljen je odliv bošnjačkih intelektualnih potencijala ka velikim znanstvenim centrima Istoka. Od Gazi Husrev-begove medrese i drugih medresa koje su kao

visoke odgojno-obrazovne institucije baštinile tradiciju učenja arapskog jezika priča o izučavanju arapskog jezika na višem akademskom nivou započinje sa Mekteb-i nuvvabom, Šerijatsko sudačkom školom u Sarajevu koja je podignuta djelimično davne 1887. godine i dovršena 1888. godine kada je austrougarska vlada preuzela na sebe, pored troškova izgradnje i održavanja objekta, i sve troškove pitomaca (hrane, odjeće, knjiga, putne troškove, troškove liječenja itd. zatim plate nastavnog i tehničkog osoblja).

Sve obaveze koje je preuzela vlada Austro-Ugarske, odnosno Zemaljska vlada BiH, preuzelo je Ministarstvo prosvjete stare Jugoslavije, zatim i vlade NDH. Dolaskom Socijalističke Jugoslavije započinje teško i turbulentno razdoblje u odgojno-obrazovnom sistemu Islamske zajednice ovih prostora. U objekt Mekteb-i nuvvaba prvo su ubačeni kursisti zemljoradničkog saveza, potom Pravni fakultet pa Muzej grada Sarajeva. Škola je zatvorena a profesori i studenti ove škole prljavom politikom novoga režima

* Prof. dr. Omer Nakičević je profesor emeritus s Odsjeka hadisa na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu.

usmjereni su u drugom pravcu ili su se oni sami snalazili. Ministarstvo prosvjete Socijalističke Jugoslavije registriralo je objekt i zemlju 1951. godine kao svoje vlasništvo.

Kako i zašto je nastao VIŠT?

Ipak, vratimo se unazad i razmotrimo dokumentaciju vezanu za ovu instituciju. Naći ćemo na dokument - Naredbu Zemaljske vlade BiH broj: 23972 od 14.05.1887. godine u kojoj se govori da se osniva Viša šerijatska sudačka škola u Sarajevu za obrazovanje šerijatskih sudija. Ova odredba je dopunjena o osoblju koje će raditi u ovoj instituciji. Pažnja se posebno posvećuje stručnosti kadra.

Izgradnja objekta ove institucije završena je i kompletirana sa opremom 1887.-1888. godine. Zgrada je imala pet učionica, amfiteatar, mesdžid, jednu fontanu (druga je izgrađena prilikom

renoviranja objekta, neposredno nakon agresije na BiH), kupatilo i abdesthanu.

Razgovor o izgradnji ovog objekta i njegovoj svrsi u novonastaloj situaciji između nasljednih organa vođeni su daleko prije pristupa izgradnje. Već 1881. godine donijeta je odluka koja glasi: "Njegovo carsko i kraljevsko visočanstvo je svojom odlukom od 30. 11. 1881. godine odobrilo priloženi Organizacioni statut za Šerijatsko sudačku školu u Sarajevu i predstavnika Zajedničkog Ministarstva finansija ovlastilo da se odmah osnuje ta škola."

Povod i cilj osnivanja bio je sasvim jasan, **osloboditi se stranog uticaja "kako bi se kandidati obučili pod našom kontrolom, posebno u nastavi"**, ističe se u porukama upućenim Zemaljskoj vladi BiH.

U Organizacionom institutu za Šerijatsku sudačku školu u Sarajevu u članu 2. stoji: **"Pitomci koji će se primati u ovu obrazovnu instituciju**

bit će oni koji su s uspjehom položili ispit iz arapskog jezika, gramatike i sintakse." Ovaj ispit će polagati prema ovoj naredbi pred komisijom u sastavu: **profesora Šerijatske sudačke škole, člana Muhamedanskog školskog odbora i činovnika (predstavnik) Zemaljske vlade.** Nije li ovo jasan pokazatelj da je arapski jezik od samog početka bio temeljni predmet za ovu instituciju.

Razmatrajući: program institucije, njen naziv na bosanskom, turskom i njemačkom jeziku, predložili su:

Naziv škole: Šerijatska sudačka škola, Mekteb-i nuvvab i Scherijatische Richter Schule

Tip: internatski i ne čisto teološka sa više i bolje plaćenim profesorima

Trajanje: pet školskih godina

Dob polaznika: 20 – 30 godina

Bit će interesantno navesti i broj časova iz nekolicine predmeta izučavanih na arapskom jeziku, posebno broj sedmičnih časova arapskog jezika po godinama.

I godina		II godina		III godina		IV godina		V godina	
Arapski jezik	5 časova	Arapski jezik	5 časova	Arapski jezik	4 časa	Egzegeza	6 časova	Šerijatsko pravo	6 časova
Mantik (logika)	6 časova	Egzegeza	6 časova	Istorija šerijatskog prava	6 časova	Šerijatsko pravo	6 časova	Feraid podjela nasljedstva	6 časova
Akaid (dogmatika)	6 časova	Mantik (logika)	6 časova	Egzegeza	6 časova	Istorija šerijatskog prava	6 časova		

Raritetno je ovdje spomenuti i rukopis Sikirića za V godinu pod naslovom "Gradivo jezika za V godinu". U istom rukopisu navodi se i Stilistika arapskog jezika na četrdeset i dvije strane sa jasno upisanim datumom 1936., 1937., 1938. i 1939. godina. Cjelokupni sadržaj stilistike u ovom rukopisu podijeljen je na VI poglavlja. Šesto poglavlje tretira pitanje stilistike: *El idžaz ve el itnab ve el musavat*. Ovdje bi se valjalo upitati u kojem se uopće obimu danas izučava stilistika na našim obrazovnim institucijama gdje se izučava arapski jezik u poređenju s ovim podatkom.

Raritetni su i podaci koji kazuju da je tokom godišnjih ispita u ovoj

školi prisustvovao i sam reisul-ulema ili neko koga je on delegirao kao i predstavnik Zemaljske vlade.

Arapski jezik je bio baza za izučavanje glavnine predmeta na VIŠT-u

Pozicija arapskog jezika u Nastavnom planu i programu ove škole bila je uvjetovana činjenicom da on predstavlja bazu za izučavanje glavnine predmeta. U nastavku člana 17 Alinjeja 2. stoji: *Što se tiče predmeta koje bi trebao predavati na ovom zavodu, oni se dijele na čisto teološke i svjetovne predmete. Većina ovih predmeta je uzeta iz reglementa škole za kadije koja postoji u Konstantinopolju. Predmeti su slijedeći:*

Sarf ve nahv (gramatika i sintaksa)
Mantik (logika)

Meani ve'l – bejan (tumačenje

Kur'ana) egzegeza Kur'ana

Akaid-i islamije (dogmatika)

Ilm-i fikh (šerijatsko pravo)

Usul-i fikh ve hadis (povijest prava i nauka o predaji islamske tradicije)

Sak-i šerif (pravnička stilistika)

Feraiz (dioba nasljedstva)

Usul-i muhakemat (šerijatsko pravnički postupak)

Kavanin-i erazi ve' emlak ve tapu (zakon o posjedu zemljišta)

Osnovi evropskog pravosuđa sa posebnim osvrtom na ustrojstvo sudstva i uprave u Bosni i Hercegovini

U jasno definiranim ciljevima rada kasnije Teološkog fakulteta (danas Fakulteta islamskih nauka) čiji se rad baštini na temeljima VIŠT-a stoji da će raditi na pripremi i edukaciji novih generacija promicatelja islama i arapskog jezika te na širenju islamskih znanosti i arapskog jezika među mladim naraštajima u Bosni i Hercegovini. Sve do nedavnih intervencija u Nastavnom planu i programu, arapski jezik se na Fakultetu islamskih nauka izučavao na sve četiri godine dodiplomskog studija sa po šest sati u prve dvije i četiri sata u trećoj i četvrtoj godini. U jasno preciziranoj viziji postdiplomskog studija koju čitamo 1977. godine i koja je plijenila pažnju nemalog broja gostiju i znanstvenika iz različitih dijelova islamskoga svijeta koji su ovaj Fakultet pohodili u povodu

njegovog otvaranja ostalo je zabilježeno da će postdiplomski studij obuhvatati sljedeće oblasti: Kur'an i Kerim i kur'anske znanosti, Tefsir i tefsirske znanosti i arapski jezik, Hadis i hadiske znanosti, Akaid i savremene pravne škole (uporedne religije), Islamsku kulturu i civilizaciju i islamsku pedagogiju.

Ko je sve studirao i završavao VIŠT?

Ako želimo tretirati nepromišljeno izazvano pitanje matičnosti arapskog jezika na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu moramo podsjetiti i na činjenicu kakve je intelektualce producirala ova institucija. Među 470 svršenika Šerijatske sudačke škole VIŠT-a do 1945. godine kada je ukinuta i kada drugih viših i visokih

škola u kojima se izučavao na bilo koji način arapski jezik, poezija, književnost, itd. nije ni bilo treba spomenuti imena poput Šabana Hodžića koji je kao svršenik ove škole prevodio Merrijeve *Risaltu'l – Gufran* uputivši ga Orijentalnom institutu i Rijasetu da razmotre mogućnost štampanja. Hodžić je već tada ukazao da je *Risaltu'l – Gufran* daleko prije napisana nego Danteova komedija. Likovi i metod izlaganja skoro su identični osim što Dante u svojoj komediji trpa i Muhammeda (a.s.) u pakao. Smatramo da je svrsishodno ukazati na nekoliko svršenika ove obrazovne institucije do vremena pojave Fakulteta islamskih nauka koji su imali ključnu ulogu u utemeljenju, uspostavi, razvoju i pionirskim radovima na polju orijentalistike i orijentalne filologije ovih prostora:

Ime i prezime	Godina diplomiranja
Dizdar Muhammed Emin	1902.
Korkut Derviš	1913.
Sikirić Šaćir	1915.
Pandža Muhamed	1920.
Aganović Alija	1925.
Hodžić Šaban	1925.
Okić Muhammed Tajib	1925.
Korkut Besim	1926.
Škaljić Abdulah	1926.
Dobrača Kasim	1928.
Đozo Husejn	1933.

Treba spomenuti i čitavu plejadu drugih važnih ličnosti iz kulturnog i javnog života Bosne i Hercegovine koji su dali nemjerljiv doprinos u različitim oblastima humanističkih znanosti, među kojima su: Imamović Fadil, Šabić Šefket, Busuladžić Mustafa, Hasandedić Hifzija, Hadžić Kasim, Mujić Muhammed, Mujezinović Mehmed – Duvnjak, Šabanović Hazim, Škapur Hasan, Trebinjac

Ibrahim, Traljić Mahmud itd. Oni su samo manji dio na dugom spisku istaknutih ličnosti koje su završile Mekteb-i nuvvab.

Kakvu pouku iz ovoga valja crpiti? Dugoročno i krajnje vizionarski željela se profilirati domaća vjerska intelektualna elita koja se obrazovala na domaćim učilištima. To je istovremeno značilo sigurno prisustvo Hanefijske pravne škole sa svojim učenjem

i praksom kako među obrazovanim Bošnjacima tako i među običnim građanima.

Nisu li kasniji izlasci i studij u različitim dijelovima islamskoga svijeta koji su uslijedili nakon zatvaranja VIŠT-a donijeli sa sobom svu šarolikost i razlike u učenjima pravnih škola koje su najprije izazivale zbnjenost a potom i neslogu na ovim prostorima?

Zaključak

Oduzimanje matičnosti arapskog jezika na Fakultetu islamskih nauka ima dozu ekonomskog pritiska i ugnjetavanja. Oduzimanje matičnosti arapskog jezika na Fakultetu islamskih nauka je lišavanje ove odgojno-obrazovne institucije jednog od njezinih temeljnih identiteta. Na to nemaju pravo ni pojedinci ni institucije. Treba

znati da i u ponuđenom ugovoru o priključivanju Fakulteta islamskih nauka Univerzitetu u Sarajevu stoji da se ne može ništa riješiti na štetu jedne institucije, u ovom slučaju Fakulteta islamskih nauka sa Univerzitetom. Ovdje pojedinačna nastojanja postaju neprihvatljiva a svaki pritisak na Fakultet islamskih nauka da se odrekne matičnosti arapskog jezika može rezultirati i drugom solucijom,

npr. pokušajem formiranja zasebnog univerziteta, za šta postoje svi potrebni elementi. Najzad, u ovu beskorisnu i neutemeljenu polemiku morao bi biti uključen i Rijaset Islamske zajednice sa svojim nadležnim upravama a i sam Sabor Islamske zajednice, koji su osnivači Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu a čiju misiju ova ustanova dostojanstveno realizira od Mekteb-i nuvvaba 1887. godine do danas.

الموجز

خريجو مكتب النواب كانوا مؤسسي الدراسات الشرقية وحملتها في
جامعة سراييفو

عمر ناكيتشيفيتش

يتحدث الكاتب عن أصالة اللغة العربية الأصيل في كلية الدراسات الإسلامية في سراييفو، ويبرهن على ذلك بالتذكير بالمحددات الأساسية لمنهاج المؤسسة التعليمية التي كانت تعرف آنذاك بمكتب النواب (مدرسة القضاء الشرعي) والتي تحولت إلى المدرسة العليا للشرعية الإسلامية، لتتخذها المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك أساساً لإنشاء كلية الدراسات الإسلامية التي تعمل في هذه الصورة منذ أكثر من ثلاثين عاماً، والتي أصبحت عضواً في جامعة سراييفو. ويؤكد النظام الأساسي لمدرسة القضاء الشرعي أن دراسة اللغة العربية أساس لدراسة كافة العلوم الإسلامية الأخرى، وهذا ما نصت عليه المادة (٢) من النظام الأساسي، التي جاء فيها: "يجب على الطلاب الراغبين في الدراسة في هذه المؤسسة التعليمية أن يكونوا قد نجحوا في امتحان اللغة العربية بشقيه النحو والصرف". وقد كان خريجو هذه المدرسة العليا التي خلفتها كلية الدراسات الإسلامية، من أول المؤسسين لقسم الدراسات الشرقية في كلية الفلسفة في سراييفو ولمعهد الاستشراق.

الكلمات الرئيسية: اللغة العربية، المدرسة الشرعية الإسلامية العليا، أصالة اللغة العربية، كلية الدراسات الإسلامية.

Summary

MAKTAB-I NUWWAB GRADUATES WERE THE FOUNDERS AND THE LEADERS OF THE ORIENTAL STUDIES AT SARAJEVO UNIVERSITY

Omer Nakičević

As a contribution to the argument that teaching of Arabic language has its origin at the Faculty of Islamic studies in Sarajevo (integral part of its curriculum), the author reminds us of some fundamental determinants of the plan and programme of an educational institution Mactab-i Nuwwab (The Sharia School for Judges, Scherijatische Richter Schule), later developed into The Higher Islamic Sharia School (VIŠT) on foundations of which, for more than thirty years, as a result of a planned activity of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina, the Faculty of the Islamic Studies is functioning. Studies of Arabic language are the bases for all the other Islamic studies as it is confirmed in the Article 2 of the Organisational Institute for The Sharia School for Judges wherein it is stated: "Applicants that would be enrolled in this educational institution, will be those who succeeded in the test for the Arabic language grammar and syntax." This high education institution, of which the Faculty of the Islamic Studies is the successor, has produced graduates that were amongst the founders of the Oriental Philology Department of The Faculty of Philosophy in Sarajevo and the Oriental Institute.

Key words: Arabic language, The Higher Islamic Sharia School, the origin of teaching the Arabic language, the Faculty of the Islamic studies